

Cornelis Kruisweg, architect en gemeentebestuurder

Dick Broer

Architect Cornelis Jacobus Kruisweg werd geboren in 1868 in Harlingen. Hij groeide op in Enschede en Hengelo, waar hij in 1897 trouwde met Johanna Bonke. Hij woonde toen al in Bussum, op Lindelaan 14. Kruisweg werkte samen met zijn compagnon Van der Goot, waardoor het niet altijd duidelijk is wie wat heeft getekend. We mogen echter aannemen dat de werken van het tweetal die in Bussum zijn uitgevoerd, door Kruisweg zijn ontworpen.

De renbaan

In 1893 ontwierp Kruisweg gebouwen bij de renbaan Cruysbergen, op een heidegebied dat tussen 1843 en 1880 als woeste grond

was ontgonnen in opdracht van David Rutgers van Rozenburg, die de grond in 1843 op een veiling had verworven. De tribune en het jockeyverblijf zijn ontworpen in de zogeheten chaletstijl, een stijl die vanaf eind 19de tot begin 20ste eeuw in zwang was, en die zich kenmerkt door overstekende kappen met veel houtsnijwerk. Een ander vroeg ontwerp waarmee Kruisweg zijn naam in Bussum vestigde was de eerste cultuurtempel van Bussum, Concordia uit 1897. (Zie ook het artikel van Eric Bor, elders in dit nummer).

Villa's in diverse stijlen en formaten

De chaletstijl vinden we ook terug in enkele van de villa's die Kruisweg ontwierp, zoals de villa's Oud Holland (1903), Oldeberm (1901), Schwerin (1900) en Sarah's Cottage (1903). De laatste villa, gebouwd voor kunstschilder Johan Bernard de Hoog, wordt op dit moment aangepast aan de eisen van de moderne tijd. Leuk detail hierbij is dat Kruisweg een schilderij maakte voor dit pand, waarvan is vastge-

De jurytoren van
de renbaan op
Cruysbergen

legt dat dit bij het huis moet blijven.

Oud Holland staat nog op zijn prominente plek aan het begin van de Nieuwe 's-Gravelandseweg. In de gevel valt het overstekende zadeldak, de loggia en de entree op. In het interieur paste Kruisweg veel houtsnijwerk toe, in de schuifdeuren, de lambrisering en de schoorsteenomlijsting. De eerste bewoner Johannes Leur zal het vol trots aan zijn gasten hebben laten zien.

Kruisweg ontwierp ook de villa en het atelier van schilder Thomas Cool, op Boslaan 2A en Parklaan 29A (1901).

Hij schuwde het grote werk niet. Villa Ravenhorst is een imposante villa die Kruisweg in 1911 liet verschijnen op Groot Hertoginnelaan 30; of denk aan villa Micro

*Villa Oud Holland,
Nieuwe 's-Gravelandse-
weg 9*

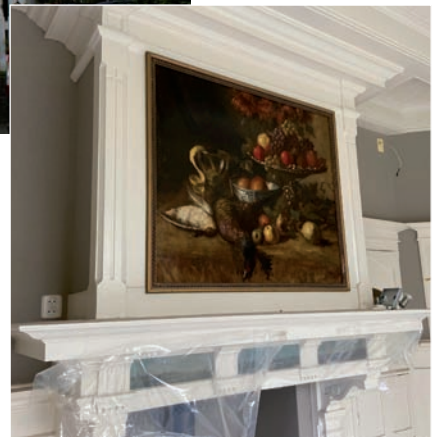
*Sarah's Cottage,
Nieuwe Hilversumse-
weg 12*

Cosmos op Brediusweg 25, eveneens uit 1911. Ook het gebouw van de voormalige Huishoudschool aan de Huizerweg (door Kruisweg verbouwd in 1928) is geen klein pand. Op Nieuwe 's-Gravelandseweg 40 bouwde Kruisweg in 1917 een forse villa voor generaal Van Heutz, voormalig Gou-

verneur-Generaal van Nederlands-Indië.

Het latere werk

In het latere werk van Kruisweg wordt de invloed van de Amster-

damse School zichtbaar. Bij het gebouw voor de Openbare leeszaal en bibliotheek voor Naarden en Bussum uit 1913 – nu apotheek – laat hij de overstekende kappen los, maar maakt hij het gebouw nog wel af met een fraai achthoekig torentje/lichtkoepel.

Ook in de kerk die hij in 1923 voor de Doopsgezinde Gemeente op de Wladimirlaan ontwierp is de invloed van de Amsterdamse School zichtbaar. Siermetselwerk bij de deuren en kozijnen geven het gebouw een eigen karakter.

In 1915 tekende hij voor de kerk van de Vrijzinnige Geloofs-gemeenschap van de Nederlandse Protestanten Bond een elegant gebouw op de hoek van de Iepenlaan en de Nieuwe Hilversumseweg.

Wat bescheidener van afmetingen is de kiosk uit 1926 bij de spoorwegovergang aan het eind van de Generaal de la Reylaan, waarin eerst de VVV kantoor hield en die later dienst deed als kaartkantoor voor Toneelvereniging de Plankeniers. Momenteel is het een vestiging van jongerenprojectorganisatie Stad Gooi. De oorspronkelijke vorm was veel eleganter dan de huidige staat, waarbij ook de nodige schade door slecht onderhoud en vandalisme opvalt. Met enige moeite is in de noordgevel nog de hand van Kruisweg te herkennen, met de achthoekige

Van boven naar beneden:

Het kerkje van de Nederlandse Protestantenvond uit 1915 (nu Majellakapel)

De villa van generaal Van Heutz, Nieuwe 's-Gravelandseweg 40

De Openbare Leeszaal en Bibliotheek aan de Generaal de la Reylaan

gevel waarachter vermoedelijk loketten zaten

Helaas gesloopt

Van de gebouwen die in Bussum zijn gesloopt is de Gooische HBS er een om spijt van te hebben. Het oorspronkelijke ontwerp met de verspringende gevel was heel wat creatiever dan het huidige rechttoe rechtaan pand van het huidige Goois Lyceum. Een afbeelding uit de brochureverzameling van M. Heyne laat bijvoorbeeld een fantasievol trappenhuis zien met veel gebogen lijnen, een fraaie reling en beelden aan de muren. Kruisweg was een van de Bussumers die hadden gepleit voor een middelbare school in het dorp, waar kinderen uit omliggende dorpen ook welkom zouden zijn. Bij de Hilversumse HBS moesten ouders die niet in de stad woonden een veel hoger bedrag aan schoolgeld betalen.

Politicus en bestuurder

Kruisweg was niet alleen architect maar ook politicus en bestuurder. Hij was van september 1923 tot september 1939 lid van de gemeenteraad, en in diezelfde periode ook enige tijd wethouder en locoburgemeester. Hij trad in 1912 toe

Van boven naar beneden:

De verbouwde huishoudschool, Huizerweg 54

Het oorspronkelijke gebouwtje van de VVV aan de Vlietlaan, 1926 (foto Archief Gooi en Vechtstreek)

De Gooische HBS aan de Constantijn Huygenslaan (nu Goois Lyceum)

**De Gemeentelijke
ULO aan het
Wilhelminaplein,
gesloopt in 1968**

tot de Commissie van Toezicht op het Mid-
delbaar Onderwijs. In 1914 maakte hij zich
sterk voor ouders die het schoolgeld van
hun kinderen niet konden betalen. In 1916
werd hij benoemd tot lid van de schoon-
heidscommissie van de gemeente Laren,
de eerste van Nederland.

In 1916 kreeg zijn ontwerp voor een
schoolgebouw in Bussum kritiek vanwege
de uitspringende vensters, wat toch niet de
bedoeling kon zijn: 'Een schoollokaal is im-
mers geen zitkamer waar men gaat zitten
keuvelen.' Ook de gevel van het gebouw
zou te onrustig zijn. De kritiek leidde niet

tot aanpassing van het ontwerp, dat overi-
gens pas in 1921 zou worden gerealiseerd.

In hun gezinsleven hadden Kruisweg en
zijn vrouw Johanna Fenna Bonke minder
geluk. Ze kregen drie levenloos geboren
kinderen en een zoon die maar twintig
dagen heeft geleefd. Daarna werd er nog
een zoon geboren die wel in leven bleef.

Johanna overleed op 26 juni 1931, Cor-
nelis op 2 oktober 1952. Ze zijn met hun
beide zonen begraven op de Algemene en
Nieuwe Rooms-Katholieke Begraafplaats
Bussum.

Bronnen

Paul Schneiders, *Onvergetelijke Bussumers*, 2012

Paul van Straelen, 'Honderd jaar Gooische HBS / Goois Lyceum', in: *Bussums Historisch Tijdschrift*, jrg. 27, nr. 1 (2011)

Marlieke Damstra en Barbara Laan, 'Het betoverende silhouet van schilderachtig Oud Holland', Stichting Historische
Interieurs in Amsterdam, 2018

Nol Verhagen, 'C.J. Kruisweg, architect en locoburgemeester', in: *Bussums Historisch Tijdschrift*, jrg. 34, nr. (2018)
Gemeentearchief Bussum